

УДК 331.024.2: 331,5

*І.П. Мосіюк,
канд. екон. наук
С.І. Мосіюк,
канд. екон. наук
Національний університет
харчових технологій*

ЗАЙНЯТИСТЬ НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ В АПК

Наводяться теоретичні основи і практичні рекомендації щодо регулювання зайнятості населення в аграрному секторі економіки.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість, безробіття, соціальний захист

Devoted theoretical principls and practical recommendations of regulations en-gagement peoples in agriculture sectors of economics

Key worlds: market labour, security, unemployment, social protection

Завдання по виведенню аграрного сектора України із економічного спаду перебуває нині в тісному діалектичному взаємозв'язку з проблемою раціонального використання виробничого, у тому числі трудового потенціалу. Робоча сила, засоби виробництва є важливими складовими трудового процесу в сфері матеріального виробництва в цілому і в аграрному зокрема. Ринкова економіка зумовлює необхідність з одного боку, реструктуризації виробництва з метою запровадження прогресивних ресурсоекономічних технологій, а з іншого-організації комбінації виробництва в такий спосіб, який би дозволяв одержувати максимум кінцевого результату на використанні виробничих ресурсів.

Постановка завдання. При формуванні ринкових відносин в сільському господарстві слід враховувати специфіку галузі. Так, якщо в промисловості досягнення поставленої мети залежить виключно від організаційно-економічних факторів і функціонуючих виробничих відносин, то в аграрному секторі соціально-економічні чинники переплітаються, стикаються та об'єднуються з природними. Вони є об'єктивною основою формування попиту і пропозиції робочої сили. Цей процес значно ускладнюється реструктуризацією сільськогосподарських підприємств, приватизацією землі і майна, несприятливою демографічною ситуацією, реформуванням трудових відносин. В результаті цього, перед сільськогосподарським виробництвом виникло безліч різноманітних проблем, що потребують нагального вирішення. Однією з головних є необхідність забезпечення продуктивної зайнятості населення, через дієві механізми підготовки, працевлаштування, використання кадрів, мотивації, стимулювання праці та соціального захисту вивільнених працівників.

Значний вклад у розробку названих та багатьох інших питань внесли такі відомі вітчизняні вчені як О.Ю.Амосов, СІ. Бандур, Д.П. Богиня, І.К. Бондар, О.А. Бугуцький, М.Х. Вдовиченко, Ю.М. Краснов, Г.І. Купалова, Е.М. Лібанова, В.І. Липценко, В.Ф. Машенков, І. Маслова, В.В. Онікієнко, І.П. Петрова, М.П. Поліщук, А.Б. Соскієв Д.Х. Степаненко, М.В. Шаленко, Л.О.Шепотько, В.В. Юрчишин, К.І. Якуба та інші.

Деякі методичні та соціально-економічні аспекти аграрної праці в умовах становлення ринкових відносин висвітлені недостатньо. Це стосується, насамперед, питань рівня використання робочої сили, оцінки прогнозів пропозиції, попиту на неї, створення робочих місць, удосконалення регулювання зайнятості та соціального захисту населення тощо.

Аграрною працею створюється близько двох третин предметів споживання людини та майже п'ята частина національного доходу України. Тому вивчення стану і розробка організаційно-економічних заходів по її високоефективному використанню в аграрній сфері в нових умовах набуває особливого значення, що підтверджує актуальність даного напрямку дослідження.

Мета даного дослідження полягає в визначенні тенденцій та їх кількісної оцінки стосовно попиту на робочу силу, її пропозиції та вартості.

© І.П. Мосіюк, С.І. Мосіюк, 2010

Результати. Сільськогосподарською працею формується майже три чверті всіх предметів споживання людини. В створеному національному доході України результати аграрної праці наближено займають п'яту частину. Природно, що таке визначальне місце аграрної праці у формуванні економічного потенціалу держави викликає особливий інтерес суспільства у забезпеченні її високої продуктивності. Це зумовлює постійну увагу науки як до опрацювання теоретичних проблем, так і до розробки практичних заходів по забезпеченню оптимальної зайнятості і соціальної захищеності кожного селянина.

Такий підхід включає в себе вивчення економічної сутності праці, її процесу, умов та ступеня використання в часовому аспекті, рівня інтенсивності споживання робочої сили стосовно диференціації виробничих відносин, демографічного фактору тощо. Серед наведених різновидностей граней праці особливого значення набуває проблема формування ринку праці в умовах товарного виробництва та демократичних форм господарювання. В умовах, коли праця все більше набуває форми товару, міняється її суспільне та виробниче значення. Якщо при соціалістичних виробничих відносинах, майже була відсутня подвійність форм робочої сили як товару і привілеюючу роль набувала лише конкретна форма праці, то в умовах ринкової економіки в повній мірі проявляється подвійність характеру праці — вона органічно поєднує в собі і конкретну і абстрактну її форму, зумовлюючи таким чином споживну вартість та вартість робочої сили як товару. Подвійність характеру робочої сили як товару в умовах ринкової економіки зумовлює закономірності й умови її формування та використання в аграрній сфері матеріального виробництва, ринку праці та показників зайнятості населення. В аграрній сфері на загальноекономічні закономірності категорії зайнятості робочої сили накладає суттєвий відбиток також його специфіка як галузі народного господарства.

Ринкова економіка, основним завданням якої є одержання максимального прибутку, прагне, з одного боку, організувати виробництво із залученням максимальної кількості уречевленої та живої праці для отримання найвищого обсягу кінцевого продукту, що має найвищу вартість, з другого боку, вона намагається знизити витрати в розрахунку на кожну одиницю продукції. Тому, якщо при соціалістичній суспільно-економічній формації перше завжди мало підпорядковане значення в силу обмеженості дії закону вартості, то в умовах ринкової економіки ці два боки товару, в тому числі і робочої сили, набувають особливої гостроти.

Ринкові виробничі відносини передбачають умову досягнення конкретною працею найвищої продуктивності, тобто здатності конкретної праці виробляти максимальну кількість кінцевого продукту за одиницю часу.

Отже, наведений спосіб виробництва автоматично ставить перед собою завдання досягти якомога більше його обсягів при найменшій чисельності безпосередніх виконавців. І це основна об'єктивна передумова існування ринку праці, яка, природно, формує категорію зайнятості населення.

Ринкова економіка завжди організує виробництво таким чином, що це дає можливість в будь-який момент одержувати вільні робочі руки для забезпечення його процесу.

З економічної сутності категорії зайнятості випливають її можливі форми. «Повна зайнятість робочої сили відображає можливості економіки забезпечувати в повному обсязі розширене її відтворення, тоді як «постійна» зайнятість характеризує організаційну, територіальну і адміністративну їх сторони.

Поняття «сезонна» зайнятість робочої сили вбирає в себе організаційний, технологічний та соціальний аспекти. Сезонність є наслідком неспівпадання періоду виробництва з робочим періодом, викликаним регіональними його особливостями, ступенем розвитку науково-технічного прогресу, суспільним поділом праці.

Західний регіон України є специфічним природно-географічним утворенням. Тут еволюційно поєднуються лісостепові і поліські ґрунтово-кліматичні ознаки, а забезпеченість аграрного виробництва трудовими ресурсами характеризуються підвищеними показниками. Це наклало свій відбиток на використання трудових ресурсів у цій сфері. Динаміка руху трудових ресурсів в сільському господарстві Західного регіону України характеризується поступовим їх зменшенням. Закономірність носить стійкий спадний

характер і добре аналітично описується рівнянням параболі. Структурно вона відображається в такий спосіб, що безпосередньо у виробничій сфері зайнято майже 87 % постійних працівників, аграрній інфраструктурі — 2,3%, в системі управління 7,5—9 та інших сферах — відповідно 3,6 відсотка. Це свідчить про наявність резервів їх удосконалення.

За віковими та статевими ознаками трудові ресурси села розподіляються в такий спосіб, що тут близько 60 % займають чоловіки і лише 40 % — жінки. Середній вік працездатного населення становить понад 40 років.

Краще робоча сила використовувалась в тваринницьких галузях і інфраструктурі і гірше в рослинництві. Таке становище пояснюється існуючою сезонністю виробництва продукції рослинництва та наявним резервом робочої сили в регіоні в цілому не перевищує 60 відсотків.

Дослідження залежності рівня участі сільськогосподарських працівників у громадському виробництві та обслуговуючій сфері від різних факторів шляхом багатофакторного аналізу свідчить про те, що найбільш ефективним з них є матеріальна зацікавленість працівників у результатах своєї діяльності.

Висновок Дослідження економічної сутності категорії зайнятості населення в нових умовах набуває особливої актуальності. Ця проблема має як теоретичне значення так і практичну цінність.

Прогнозні розрахунки свідчать про те, що споживачем в перспективі частини вивільненої з виробничої сфери робочої сили може виступити виробнича інфраструктура. Дослідження показують, що при налагодженні в регіоні глибокої переробки сільськогосподарської сировини ця сфера зможе споживати 26,4 % наявного працездатного сільського населення та 32,9 % пропозиції робочої сили.

Помітним споживачем працездатного населення виступатиме також соціальна інфраструктура. Розрахунки свідчать, що при умові налагодження в сільській місцевості Західного регіону необхідної системи освіти, дозвілля, закладів спорту та охорони здоров'я тощо, ця сфера після перепідготовки кадрів зможе використовувати 8,3—9 % наявного працездатного населення та 10,3—11 % можливого попиту на робочу силу. Це, безумовно, вимагатиме помітних капітальних вкладень. Проте вони будуть виправдані здоров'ям, рівнем та соціальним спокоєм нації.

Наведені причинно-наслідкові взаємозв'язки в системі «сільськогосподарське виробництво — зайнятість робочої сили» природно формують основу даного поняття. Цей бік проблеми носить об'єктивний характер і може бути використаним економічною теорією як наперед запрограмований. Оцінений кількісно, він природно набуває характеру відповідних параметрів як для окремих галузей, так і для сільськогосподарських організаційних структур в цілому.

Проте, як показують теоретичні дослідження, поняття постійної та сезонної господарської праці носить одночасно і організаційно-економічний характер. Названий бік згаданого поняття визначається рівнем розвитку науково-технічного прогресу в аграрній сфері, технологічним станом, організацією виробництва, трудовими відносинами і прийнятими формами використання праці та засобів виробництва. Від стану розвитку і впровадження — виробництво досягнень науки, передового досвіду, раціональних форм організації праці та засобів, обраних форм власності і розподілу виробленого продукту, залежить тривалість комплексних біологічних, технологічних та організаційно-економічних фаз розширеного відтворення.

Розглянуті теоретичні положення економічної сутності понять постійна та сезонна зайнятість сільськогосподарської праці дає нам підставу стверджувати, що вони є характеристиками, атрибутами загальної економічної категорії зайнятості в аграрному секторі. Отже, на нашу думку, ототожнювати ціле та його частину — нераціонально. Постійна та сезонна зайнятість населення є наслідком розподілу часу відтворення на такі, які вимагають наявності як організаційно-економічних, біологічних та усіх існуючих форм відтворення, а також такі, які потребують лише біологічної фази.

Звідси випливає логічний висновок, що найбільш повне і вірне визначення зайнятості населення дане Міжнародною організацією праці (МОП). В ньому зазначається, що «...продуктивна зайнятість це така зайнятість населення, котра за рахунок високопродуктивної праці створює необхідні для розвитку суспільства ресурси і дає працівникові дохід не менший, ніж потрібно для відтворення інтелектуальних і професійних якостей, тобто як мінімум для простого відтворення робочої сили» [1].

Висновки. Розглянуті теоретичні положення щодо зайнятості робочої сили є методологічною основою розв'язання проблеми її раціонального використання зокрема в аграрному секторі.

Здійснена нами класифікація природних, соціально-економічних, демографічних, психологічних та нормативно-правових факторів створює теоретичну основу для розробки науково-обґрунтованої методології, концептуальних положень та принципів розв'язання проблем ринку праці і зайнятості населення в аграрному секторі економіки в ринкових умовах.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Бугуцький О.А., Купалова Г.І., Дієсперов В.С.* та ін. Мотивація праці та формування ринку робочої сили.- К. :Урожай. — 1993. — 416 с.
2. *Вдовиченко М.Х., Якуба К.І., Орлатий та ін.* Соціальне відродження і розвиток села в умовах становлення ринкової економіки. — К.: Урожай. — 1993. — 214
3. *Гиренко А.М.* Управління зайнятістю населення в умовах формування ринку праці. — К.: Знання. — 1992. — 17с.

Мосіюк І.П. — mosiyuk@voliacable.com

Надійшла до редколегії 15.04.2010р.

*Стаття рекомендована до друку
д-ром екон. наук, проф. Зайнчковським А.О.*